

УДК 349.6

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ДИКИХ ТВАРИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Христина Чопко

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,

e-mail: tina1-83@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2619-2085

Розглянуто правові засади охорони і використання диких тварин за законодавством Європейського Союзу та України. Проаналізовано здійснювану Європейським Союзом і Україною екологічна політика у сфері охорони дикої фауни, зокрема ратифікована Україною Угода про асоціацію з Європейським Союзом і державами-членами. Досліджено основні аспекти та особливості об'єднаних зусиль з охорони дикої фауни, виявлено їх недоліки і запропоновано шляхи усунення.

Особливу увагу приділено аналізу Директив Ради Європейського Союзу у сфері охорони диких тварин. Проаналізована Директива Ради Європейського Союзу «Про охорону диких птахів», яка законодавчо забезпечує створення необхідних умов для охорони, управління та контролю за популяціями диких птахів, а також регламентує використання окремих їх видів на території Європейського Союзу. У вказаній Директиві наведено 175 видів птахів, охорона яких є обов'язком країн-членів Європейського Союзу, та подано вичерпний перелік видів птахів, добування яких дозволено. Вищезазначеною Директивою окреслено базовий правовий захист диких птахів від їх вилову і забою, а також прописано охорону середовища їх проживання, особливо це стосується захисту птахів, які перебувають на межі зникнення та мігруючих їх видів. Проаналізовано окремі Директиви Ради Європейського Союзу, метою яких було сприяння збереженню біологічного різноманіття шляхом охорони природних оселищ дикої фауни. Зокрема, Директива Ради Європейського Союзу «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори» забезпечує збереження близько 450 видів тварин, добування яких заборонено та закріплює переліки типів оселищ диких тварин і їх видів, а також способи збереження оселищ. Обов'язок щодо здійснення спеціальних охоронних заходів, які забезпечують захист ареалів проживання диких тварин покладається на країни-члени Європейського Союзу. Проаналізовано і низку інших Директив Ради Європейського Союзу, пріоритетним завданнями яких є захист дикої фауни. Досліджена національна нормативно-правова база та здійснювана на території України правозастосовча діяльність у контексті використання та охорони диких тварин, яка потребує вдосконалення та доопрацювання в частині передбачених державою заходів із захисту дикої фауни.

Ключові слова: довкілля, дікі тварини, дікі птахи, європейське співтовариство, охорона диких тварин.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.75.139>

Постановка проблеми. Необхідною умовою для підтримання екологічної рівноваги в довкіллі, забезпеченні його сприятливого стану є збереження існуючого різноманіття біологічного, в тому числі біорізноманіття дикої фауни. Дикі

тварини за своїми екологічними та біологічними ознаками є важливим елементом довкілля, необхідним у процесі співіснування усіх його складових. Вони виступають і джерелом отримання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини, а також духовного та естетичного збагачення та виховання соціуму. Водночас, дика фауна є надзвичайно чутливою до несприятливих антропогенних впливів. За останні два століття в результаті хижацького промислу та порушення умов перебування в стані природної волі зникає чимало видів дикої фауни. Окремі їх види перебувають на межі зникнення. Ці чинники викликають глибоке занепокоєння у європейському співтоваристві, зокрема в Європейському Союзі і країнах-членах Європейського Союзу, та спонукають їх до запровадження комплексних та ефективних заходів, які будуть спрямовані на ощадливе використання об'єктів тваринного світу та їх охорону. Не стала тут винятком і Україна, яка теж схвилювана виснажливим використанням об'єктів тваринного світу, зникненням багатьох їх видів. Водночас запроваджені Україною заходи з охорони дикої фауни потребують доопрацювання як у частині ефективності їх застосування, так і щодо відповідності їх європейським стандартам у сфері охорони диких тварин.

Використання та охорона тваринного світу в Україні та в межах ЄС є поширеним об'єктом наукових досліджень. Однак не проводилося порівняння закріплених у законодавстві України та передбачених в ЄС правових аспектів використання та охорони тваринного світу. Саме цим чинником обумовлюється необхідність здійснення подальшого наукового пошуку в окресленому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників окремих еколого-правових проблем, пов'язаних із використанням та охороною дикої фауни в Україні та ЄС, варто відзначити А. П. Гетьмана, М. Я. Ващишин, Н. Р. Малишеву, М. М. Микиевича, Л. Д. Нечипорук, П. В. Тихого, В. С. Шахова, Ю. С. Шемшученка, В. В. Шеховцова Ю. С. Шемшученка, Н. Я. Шпарика.

Метою статті є з'ясування особливостей використання та охорони диких тварин в Україні та Європейському Союзі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Як Європейське співтовариство, так і усі без винятку його країни-члени зосереджують належну увагу охороні дикої фауни, охорона якої визнається першочерговим завданням у проведеній Європейським Союзом екологічній політиці. Європейський Союз чітко усвідомлює, що за умови безконтрольного використання диких тварин їх легко можна втратити. Існуюча ж у межах Європейського Союзу регламентація використання диких тварин має свої особливості, а її формування відбувалось під впливом низки чинників. Передусім це перебування на межі зникнення багатьох видів диких тварин, а окремі представники дикої фауни і зовсім зникли. Сюди належить і прагнення країн-членів Європейського Союзу до збереження на своїх територіях видового різноманіття дикої фауни як необхідної умови співіснування усього живого в довкіллі. Ця і низка інших передумов зумовили особливе правове регулювання використання та охорони диких тварин, що відбувається в межах Європейського Союзу. Варто відзначити і поступове наближення України до політики Європейського Союзу у сфері охорони диких тварин. У 2014 році Україною ратифікована Угода про асоціацію з Європейським Союзом і державами-членами [9]. Відповідно до вищенаведеної Угоди створюється асоціація між Україною та Європейським Союзом, яка спрямована на створення усіх необхідних умов для тісної співпраці в різних сферах суспільного життя, в яку входить і охорона довкілля [11].

Серед шляхів узгодження екологічної політики України з вимогами Європейського Союзу передбачено формування та адаптацію національного екологічного

законодавства. Неабиякої адаптації потребує і законодавство у сфері використання та охорони дикої фауни. Процес же самої адаптації полягає у виявленні відмінностей між правовою регламентацією Україною та Європейським Союзом відносно з приводу використання та охорони диких тварин та усунення їх.

Перш ніж зосередити увагу на виявленні таких відмінностей, варто зазначити, що використання дикої фауни в межах Європейського Союзу регулюється не одним десятком актів. До актів Європейського Союзу, що регламентують використання та охорону диких тварин, належать Директива Ради ЄС «Щодо збереження диких птахів» [3] від 2 квітня 1979 року після поправки Директива Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [2] від 2 квітня 1979 року, Директива Ради ЄС 92/43/ЄС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори» [8] від 21 травня 1992 року та інші.

Серед такої кількості Директив Ради ЄС, які регламентують використання й охорону диких тварин, виділимо і проаналізуємо окремі з них. Зокрема, Директива Ради ЄС «Щодо збереження диких птахів» [3], після поправки назву якої змінено на Директиву Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [2], забезпечує створення необхідних умов для охорони усіх популяцій диких видів птахів, а також регламентує використання цих видів птахів на території Європейського Союзу. В першому додатку до Директиви міститься перелік видів птахів, охорона яких повинна бути забезпечена на своїй території країнами-членами Європейського Союзу. Сюди належить 175 видів птахів, полювання на яких не дозволено. Для вказаних видів птахів спеціально усіма без винятку країнами-членами Європейського Союзу виділяються охоронні території, на яких полювання заборонено.

У додатку другому Директиви Ради ЄС «Про охорону диких птахів» [4] передбачений перелік видів птахів, добування яких дозволено. Отже, вищезазначеною Директивою надано базовий правовий захист диким птахам від їх вилову і забою, а також забезпечено охорону середовища їх проживання, особливо це торкається захисту птахів, які можуть зникнути та мігруючих їх видів.

Схожа правова регламентація охорони місць перебування диких тварин передбачена і в українському законодавстві. Відповідно до п. 1 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [8], п. 1.3 наказу Держкомлісгоспу України «Про затвердження Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок)» для збереження видової та популяційної чисельності диких тварин, особливо в мисливських угіддях виділяється частина території, на якій полювання на них заборонено [6].

Площа таких ділянок повинна становити 20 % від загальної площі мисливських угідь [8]. Територію для охорони та відтворення мисливських тварин обмежують одним чи декількома контурами і таке визначення погоджують із власником або користувачем земельної ділянки. Оформляють таке обмеження відповідним наказом, де вказують площу угідь, що виділяється з метою охорони та відтворення мисливських тварин, з переліком кварталів, урочищ, водойм тощо, що входять до складу відтворювальної ділянки, детальним описом її меж. Визначають також вид або групу видів мисливських тварин, для відтворення яких виділяють ділянку та визначають порядок охорони мисливських тварин на цій території.

Відводять території для облаштування відтворювальних ділянок, на термін не менше трьох років, найбільш сприятливі з них для охорони і відтворення окремого виду або групи видів мисливських тварин угіддя та які володіють добрими кормовими та захисними властивостями [7].

Відповідно до ст. 34 Закону «Про тваринний світ» [10] та ст. 72 Лісового кодексу України [5] на відтворювальних ділянках може бути встановлена заборона проведення будь-яких рубок на ділянках лісового фонду в місцях проживання і розмноження цінних видів звірів та птахів, у тому числі занесених до Червоної книги України, в розрізі всіх користувачів мисливських угідь.

При цьому варто зазначити, що передбачене національним законодавством виділення в межах мисливських угідь територій, де заборонене полювання як спосіб відтворення мисливських тварин є досить неефективним. Оскільки площа території, яку відведено під ділянки для відтворення дикої фауни, становить не менше ніж 20 %, що є достатньою для природного відтворення куріпки, фазана, диких качок, але занадто малою для перебування таких тварин, як оленя, козулі, кабана тощо. Водночас і надмірна щільність на таких ділянках таких диких тварин, як копитні, зумовить різке збільшення витрат на захист та відновлення лісового підросту та молодих насаджень культур від знищення їх тваринами.

Необхідно відзначити, що в європейських країнах під відтворювальні ділянки відводять значно більшу частку угідь – не менше половини від загальної їх площі [1], що і зумовлює більш ефективне порівняно з Україною відновлення тваринного світу. З метою ефективнішого відтворення тваринного світу, вважаємо за необхідне розширити площу відтворювальних ділянок не менше як на половину від усєї території мисливських угідь.

Зазначені в Директиві Ради ЄС «Про охорону диких птахів» і основні принципи, на яких має ґрунтуватися здійснення на території ЄС полювання. Зокрема, заборонено добування птахів у період, коли вони висиджують яйця і до моменту, коли молодняк залежний від дорослих осіб; заборонено добування перелітних птахів під час міграції або в період їх розмноження (ст. 7). Закріплений і перелік засобів, використання яких під час полювання на диких птахів заборонено. А саме використання зброї з автоматичною стрільбою з більш ніж з двома набоями, застосування капканів, сілець, живих птахів як приманки, приладів, які електричним струмом вражають птахів; використання магнітофонів, штучних джерела світла, добування птахів у нічний час, використання вибухових матеріалів, сіток, отрути, а також ароматичних приваблюючих запасів. Забороняється масштабний вилов птахів або вилов методами не вибіркового (ст. 8). Вказані принципи є обов'язковими при здійсненні полювання на території Європейського Союзу і не можуть бути порушені за жодних обставин.

Варто відзначити, що і в національному законодавстві є норми, які містять перелік засобів, використання яких під час полювання на диких птахів заборонено. Положення цих норм аналогічні за своїм змістом із нормами Директиви Ради ЄС «Про охорону диких птахів». Зокрема, відповідно до Закону України «Про мисливське господарство і полювання» заборонено полювання на території України із застосуванням або використанням петель, капканів, закотів, гачків, підрізів, самострілів, ловчих ям, клеїв тощо [8].

Основною метою прийняття окремих Директив Ради ЄС було сприяння збереженню біологічного різноманіття шляхом охорони природних оселищ дикої фауни. Зокрема, Директива Ради ЄС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори» [4] від 21 травня 1992 року забезпечує збереження близько 450 видів тварин. У додатках до Директиви закріплено переліки типів оселищ і їх видів, а також способи їх збереження. Відповідають за змістом вказаним положенням Директиви і норми національного законодавства, що регламентують середовища існування диких тварин і птахів. Зокрема, відповідно

до Закону України «Про тваринний світ» підлягають охороні «нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати, та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, що є середовищем існування та шляхами міграції» (ст. 3) [10]. Отже, регламентація охорони середовищ проживання дикої фауни відповідає за своїм змістом основним положенням Директиви Ради ЄС «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори».

Висновки. Зважаючи на величезну кількість ухвалених Європейським Союзом актів, а також на їх зміст використання диких тварин, їх охорона виступає одним із пріоритетних напрямів екологічної політики Європейського Союзу та його країн-членів. Європейською спільнотою сформована концепція всебічного захисту диких тварин. Підтвердженням цьому є низка прийнятих Радою ЄС Директив, які ґрунтуються на закріпленні цінності життя диких тварин, їх благополуччі та відстоюванні їх інтересів. Зокрема, це Директива «Про охорону диких птахів», яка забезпечує створення умов для охорони, управління та контролю за популяціями диких птахів, а також регулювання використання окремих їх видів на території Європейського Союзу. Директивою «Щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори» закріплений обов'язок для країн-членів Європейського Союзу про вжиття спеціальних охоронних заходів, які забезпечують захист ареалів проживання диких тварин. Сюди належать і інші Директиви Ради ЄС, пріоритетними завданнями яких є захист дикої фауни. Що ж стосується нормативно-правової бази та правозастосовної діяльності України в контексті використання й охорони диких тварин, то вона потребує вдосконалення та доопрацювання в частині передбачених заходів захисту дикої фауни.

Список використаних джерел

1. Волох А. М. Проблема управління ресурсами мисливських тварин в Україні. URL : <http://eco.com.ua/sites/>
2. Директива 2009/147/ЄС про охорону диких птахів : Міжнародний документ від 30 листопада 2009 р. URL : <http://ec.europa.eu>.
3. Директива 79/409/ЄЕС щодо збереження диких птахів : Міжнародний документ від 2 квітня 1979 р. URL : <http://ec.europa.eu>.
4. Директива 92/43/ЄЕС щодо збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори : Міжнародний документ від 21 травня 1992 р. URL : <http://eur-lex.europa.eu>.
5. Лісовий кодекс України в редакції від 08 лютого 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
6. Про затвердження Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок) : Наказ Держкомлісгоспу України від 22 січня 2004 р. № 4. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 345.
7. Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь : Наказ Держкомлісгоспу України від 21 червня 2001 р. № 56. *Офіційний вісник України*. 2001. 21 верес. № 36. – Ст. 1677.
8. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.
9. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.

10. Про тваринний світ: Закон України від 03.03.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 18.
11. Шпарик Н. Я. Стратегія адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Актуальні проблеми соціального права Матеріали всеукраїнського 2 круглого столу, присвяченого 40-річчю кафедри соціального права (1 квітня 2016р.)*. Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень 2016. С. 259, / с. 259- 263.

References

1. Volokh, A. M. *Problema upravlinnia resursamy myslyvskykh tvaryn v Ukraini*. Retrieved from <http://eco.com.ua/sites/>
2. *Dyrektyva 2009/147/EC pro okhoronu dykykh ptakhiv : Mizhnarodnyi dokument vid 30 lystopada 2009 r.* Retrieved from <http://ec.europa.eu>.
3. *Dyrektyva 79/409/IeES shchodo zberezhenia dykykh ptakhiv: Mizhnarodnyi dokument vid 2 kvitnia 1979 r.* Retrieved from <http://ec.europa.eu>.
4. *Dyrektyva 92/43/IeES shchodo zberezhenia pryrodnykh seredovyshch isnuvannia dykoi fauny ta flory: Mizhnarodnyi dokument vid 21 travnia 1992 r.* Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu>.
5. Lisovyi kodeks Ukrainy v redaktsii vid 08 liutoho 2006 r. (2006). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 21, st. 170.
6. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia terytorii dlia okhorony ta vidtvorennia myslyvskykh tvaryn (vidtvoriuvalnykh dilianok): Nakaz Derzhkomlishospu Ukrainy vid 22 sichnia 2004 r. № 4. (2004). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, № 6, st. 345.
7. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia uporiadkuvannia myslyvskykh uhid : Nakaz Derzhkomlishospu Ukrainy vid 21 chervnia 2001 r. № 56. (2001). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 21 veres., № 36, st. 1677.
8. Pro myslyvske gospodarstvo ta poliuvannia: Zakon Ukrainy vid 22.02.2000 r. (2000). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 18, st. 132.
9. Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2014 r. № 1678- VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 40, st. 2021.
10. Pro tvarynnyi svit: Zakon Ukrainy vid 03.03.1993 r. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 18.
11. Shparyk, N. Ya. (2016). Stratehiia adaptatsii ekolohichnoho zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. *Aktualni problemy sotsialnoho prava Materialy vseukrainskoho 2 kruhloho stolu, prysviachenoho 40-richchiu kafedry sotsialnoho prava (1 kvitnia 2016 r.)*. Lviv: Kafedra sotsialnoho prava Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka; Ukrainskyi tsentr sotsialno-pravovykh doslidzhen, 259–263.

**PECULARITIES OF LEGAL REGULATION OF THE USE
AND PROTECTION OF WILD ANIMALS UNDER UKRAINE'S
LEGISLATION AND THE EUROPEAN UNION RULES**

Khrystyna Chopko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: tina1-83@ukr.net*

ORCID ID: 0000-0002-2619-2085

The article considers the legal basis for the protection and use of wild animals under the legislation of the European Union and Ukraine. The environmental policy pursued by the European Union and Ukraine in the field of wildlife protection is analyzed, in particular, the Association Agreement ratified by Ukraine with the European Union and the Member States. The main aspects and features of the joint efforts for the protection of wildlife are studied, their shortcomings are identified, as well as the approaches to eliminate them are suggested.

The author pays special attention to the analysis of the Directives of the Council of the European Union in the field of wildlife protection. Particularly, the Directive of the Council of the European Union «On the protection of wild birds» provides for the creation of the necessary conditions for the protection, management and control of wild bird populations, as well as regulates the use of certain species in the European Union. The Directive lists 175 species of birds which are the responsibility of the Member States of the European Union and contains an exhaustive list of permitted species of birds. The above-mentioned Directive provides a basic legal protection for wild birds from being caught and slaughtered, as well as for the protection of their habitat, in particular concerning the protection of endangered birds and their migratory species. Some Directives of the Council of the European Union are analyzed, the purpose of which is to promote the conservation of biological diversity by protecting the natural habitats of wildlife. In particular, the Directive of the Council of the European Union «On the conservation of natural habitats of wild fauna and flora» provides for the conservation of about 450 species of animals whose extraction is prohibited and establishes lists of wildlife habitats and their species, as well as methods of conservation. The obligation to implement special protection measures to ensure the protection of wildlife habitats rests with the Member States of the European Union. Some other Directives of the Council of the European Union are analyzed, the priority purposes of which are the protection of wild fauna. The national legal framework and law enforcement activities carried out on the territory of Ukraine in the context of the use and protection of wild animals need to be improved and refined in terms of measures provided by the state to protect wildlife.

Keywords: environment, wild animals, wild birds, European community, wildlife protection.

*Стаття: надійшла до редакції 23.10.2022
прийнята до друку 10.11.2022*